

MAGYAR GRAMMATIKA

MONDATRÉSZ/ TÍPUSOK	ÁLLÍTMÁNY	ALANY	TÁRGY	HATÁROZÓ	JELZŐ
halmozott	Egyetlen mondatrészt képviselnek: <u>Öcsém eszik és beszél egyszerűre.*</u>	Egyetlen mondatrészt képviselnek: <u>Gizi és Béla érkezett meg.</u>	Egyetlen mondatrészt képviselnek: <u>Kavicsot és követ szedegetett.</u>	Egyetlen mondatrészt képviselnek: <u>A szobában, konyhában_{hely} már kereste.</u> (ő)	<u>Rövid és okos_{min} beszédet tartott.</u> (ő)
összetett	Ragtalan névszó + segédige: <u>Legyél a párom! (te)</u> <u>Klári húsz múlt.</u>	Ragtalan névszó + segédigenév: <u>De jó</u> <u>első lenni!**</u>	Ragtalan névszó + segédigenév: <u>Szeretek</u> <u>első lenni.</u>	Ragtalan névszó + segédigenév: <u>Beteg lévén_{ok} jól ismerte az egészségügyet.</u> (ő)	Hátravetett határozók jelzővé alakításakor keletkeznek (a <i>való</i> betoldásával), ezek eltérő jellegűek a több összetett mondatrészhez képest (mert nem alakíthatók összetett állítmánnyá): <u>A nákkal való bánásmód változó.</u> Másik fajtájuk összetett állítmánnyá alakítható: <u>Eljött az idén már negyvenéves is</u> <u>elműlő_{min} barátom.</u> <u>Itt (van) az ideje első lenni</u> _{birt}
kettős	<i>Kell</i> + felszólító módú ragozott igealak vagy kopulás névszó (mondatátszövődés eredménye: <i>Kell, hogy okos legyél.</i>): <u>Ki kell takarítsam a</u> <u>szobámat. (én)</u> <u>Okos kell legyél. (te)</u>	—***	—****	Egyetlen mondatrészt képviselnek, kezdő és végpontra utalnak: <u>Reggeltől estig_{idő} az egyetemen ült.</u>	—
többszörös	—	—	A főnévi igenévi tárgynak saját tárgya is van: <u>Szeret</u> <u>tortát dobálni.</u>	—	Szintagmaláncban kapcsolódó jelzők (de a <i>barna a kalap</i> jelzője eredetileg): <u>Megérkezett a barna kalapos</u> <u>hölgy.</u>
összekapcsolt	—	—	—	Egyetlen mondatrészt képviselnek, az egyik tag a másikon keresztül kapcsolódik be a mondatba: <u>Gyerekekkel a karján_{társ-mód}</u> <u>érkezett</u> *****	—

- * Csak bizonyos állítmányok együttese minősül halmazottnak, ehhez bővebben l. a MGr. „Az egyszerű és az összetett mondat határsávja” c. fejezetét (Keszler 2000: 461–471.)
- ** Alakváltozata az *elsőnek lenni*, ez utóbbit azonban a MGr. már nem összetett alanynak elemzi!
- *** A MGr. előtti grammatikában szerepelt a kettős alany (zéróragos főnév + főnévi igenév), mely a *tetszik, látszik, hallatszik, megszűnik* típusú igék mellett fordult elő, pl. *A kiabálás erősödni hallatszott.* A MGr. ezt már a következőképpen elemzi: *A kiabálás erősödni_{állp} hallatszott.* Nincs tehát kettős alany.
- **** A MGr. előtti grammatikában szerepelt a kettős tárgy (tárgyragos főnév + főnévi igenév), mely a következő típusú igék mellett fordult elő: *lát, hall, érez, hagy, enged* stb., pl. *Közeledni látom a sereget.* A MGr. ezt már a következőképpen elemzi: *Közeledni_{állp} látom a sereget.* Nincs tehát kettős tárgy.
- ***** Több, bevallása szerint a MGr.-hoz kapcsolódó jegyzet, gyakorlókönyv összekapcsolt határozóként említi a következő szerkezeteket is: *fenn a dombon, itt benn*, ezekre azonban nem igaz, hogy bármelyik tagot is csak a másik kapcsolná be a mondatba, mint az igazi összekapcsolt határozók esetében, pl. *gyerekekkel a karján érkezett.* **A karján érkezett*, de: *Gyerekekkel érkezett.* A *fenn a dombon* típus esetében ugyanis tetszés szerint törölhető bármelyik tag, a mondat szerkezete nem sérül, így igazából nem ide tartoznak, hanem értelmező határozók. **A MGr. is az utóbbit állítja róluk, tehát értelmező határozóknak veszi ezeket (p. 425)!** Az összekapcsolt határozókra különböző példákatt l. az egyes határozófajtáknál (idő-, hely- stb. határozók).

A van mint főige és mint segédige a kijelentő mód jelen idejű E/3. alakokban:

- *Tamás titkosügynök.* – névszói-igei állítmány, amelyben a kopula zéró fokon van jelen (vö. más személyben: *Titkosügynök vagyok. (én)*), a magyar nyelv egyik sajátossága, hogy a paradigma ezen részében a kopula **itt nincs kitéve, mert nem kell, és ki sem tehető!**
- *Nyitva (van) (a bolt). Tálalva (van) (az ebéd/az étel)!* – itt **nincs kitéve a van, elmaradt, de ki lehet tenni**, sőt úgy teljes a mondat, ha *kint van*, így a példamondat hiányos. Ebben a mondatban a *van* főige, nem segédige, és igei állítmányt látunk.
- *Egyedül van (ő). Ki van zárva (a dolog stb.).* – Az előbbi esettel azonosak a *van*-t illetően, azzal a különbséggel, hogy itt a *van* E/3-ban ki is van téve (az E/3. alany nincs, így ezek is hiányos mondatok).
Emlékezzünk rá, hogy ha segédigeként is funkcionáló ige mellett határozószó vagy határozói igenév, esetleg ragos/névutós névszó áll (pl. *Boltban vagyok. A ház mögött vagyok. Jól vagyok. El vagyok anyátlanodva.*), akkor az ilyen határozói funkciójú elem sosem lesz névszói-igei állítmány névszói része! Ha az igealak mellett névszó áll, meg kell nézni, *van-e* ragja, névutója, mert csak zéróragos névszó bír névszói-igei állítmányrész lenni! A(z állapot)határozói szerepű alakok (határozószó, ragos/névutós névszó, határozói igenév) mellett a *van* tehát mindig főige (és nem segédige) és mindig a mondat állítmánya.
- *Van a Tibi hetvenéves is.* – Speciális eset! Az ilyen korjelölő kifejezésekben (KOR + VAN) szereplő *van* állítmányrész, nem állítmány, tehát segédigeként viselkedik, mégsem tűnik el E/3.-ban.

Tehát ne keverjünk három esetet az E/3. (kij. mód jelen idejű) alakoknál:

- ha a *van* nincs ott, de kitehető, akkor az a mondat állítmánya (egyedül!);
- ha nincs ott a *van* és nem is tehető ki, akkor névszói-igei állítmánnyal *van* dolgunk, amelynek csak a névszói része realizálódik a paradigma ezen részében;
- a KOR + VAN szerkezet speciális, mert a *van* megjelenik E/3-ban, mégis segédige!

Még valami: a szintén segédigeként is funkcionálni tudó *marad, múlik* esetében a fentiek nem igazak, kivéve a KOR + VAN esetet, mert ott a *van* pont úgy viselkedik, ahogy a másik két segédige: nem tűnik el.